

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱԼՔՊԻ ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ

(Յար. տես «Բազմավէպ» 1933, էջ 537)

8. Տեր Յակոբ քահանայ Ջուղայեցի. — Հալէպի՛ Ս. Քառասուն Մանկանց եկեղեցւոյ վերաշինութենէն (1616) ցիշ առաջ, հնօրեայ Ա. Քառասնից մատրան շրջապատին մէջ գտնուող մեծ ու փոքր տապանաքարերն ու խաչքարերը ուշադրութեամբ վերցուած և բոլորը մէկ զետեղուած են հին և նոր տաճարներն իրարում միացնող որմերէն մէկուն վրայ, կազմելով սիրուն հաւաքածու մը հնօրեայ դամբարաններու, որոնք ամենայն հաւանականութեամբ կը գտնուէին այն զետեղին վրայ կամ բակին մէջ, ուր բարձրացած է երեք դար առաջ շինուած արդի Ա. Քառասնից մայր եկեղեցին, երեք խորանով, սիւնազարդ և կամարակապ, յիշատակ Պետրոս և Սանոս բարերար հարազատներու, վիմագիր աւելի հին երկու մանրանկարներ, զետեղուած են տաճարին առաջին շարքի երկու սիւներուն վրայ: Այս հաստատումներն եղած են գլխաւորաբար երկու նըպատակով, առաջին՝ փրկել ժամանակի անխուսափելի աւելներէն հնօրեայ այդ մասունքներն ու յիշատակները, եւ երկրորդ՝ նորաշէն եկեղեցւոյ տալ ջերմիկ այն սէրն ու բարեկպաշտութիւնը, զորս հաւատացեալներ ցոյց կու տային հին տաճարին հանդէպ: Աըդարեւ ուշագրաւ է տեսնել որ տաճար մտնող ամէն հաւատացեալ, մասնաւորաբար այրեր, խաչքարերու այդ հաւաքածուին կը զրոշմէն իրենց առաջին համբոյը, անոր առջեւ կ'երկրպագեն և իրենց ուխտի մեղքամոմը անոր առջեւ զրուած աշտանակին մէջ կը զետեղեն, ինչպէս որ պիտի ընէին սուրբերու հնօրեայ իզուներու առջեւ: Ա. Քառասնից եկեղեցւոյ պատմական հնութեանց ամէնէն պաշտելինը կայ թանկագին խաչքար մը, նրբօրէն խորաքանդակ, որ կը պատկանի Տեր Յակոբ քահանայի Ջուղայեցոյն, որ հաւանորէն թաղուած էր նորաշէն եկեղեցւոյ տեղույն վրայ և վրայի խաչքարը զետեղուած այժմու տեղը, կորուստէ փրկելու համար: Ասկէ դիւրաւ Կ'իմացուի որ հին մատրան հիւսիսային ընդարձակ գետինը կը ծառայէր իբր գերեզմանատուն և 1600 թուականէն պաղին է որ Ազիզիէ այժմու գերեզմանատան մէջ ազգայնոց թաղումը յաճախուած է, Ա. Քառասնից մատրան ներսն ու դուքսը տրամադրելով ընդհանրապէս եկեղեցական մեռեալներու: Ջուղայեցի Տէր Յակոբ քհնյ: ԺԶ դարու վերջերը Հայաստանէն Հալէպ գաղթած է «Աըեւելցի» բազմաթիւ վաճառական ազգակիցներու հետ և անոնց խոստովանահայրն ու հովիւը եղած: Կողակիցն է Ռաւկում և զաւակներն են մահտեսի Դաշիր, Պետրոս և հաւանաբար Մարիամ: Ժամանակակից եղած է Պետրոս և Սանոս բարեհամբաւ իշխաններուն, բայց բախտը չէ ունեցած տեսնելու պնոնց արդեամբ կառուցուած եկեղեցին, ու վախճանած է 1596ին:

Խաչքարին վրայ որոշապէս կը կարդացուի հետեւեալ արձանագրութիւնը.

Սր. Խջո. յշակ. և Զողեցի Յակոբ Էրեցին որ եղաւ տապանաց? թվ. Անի (1596):

Տէր Յակոբ քահանայի որդին Մահտեսի Դաւիթ՝ մեր Զեռազբաց Մատենադարանի թիւ 76 թղթեայ մաշտոցը Ա. Քառասնից նորաշէն եկեղեցւոյ կը նուիրէ, ի յիշատակ իր հօրը, մօրը՝ Ուսկումին եւ եղբօրը Պետրոսին: Յիշատակազմութիւնն

է. « Յիշատակ է մաշտոց Ջուղայեցի ի բս. հանգուցեալ Ցէր Յակորի որդի մահառեսի Դաշիքս, որ ետու զսա ի դուռն քառասուն մանկանց սր. եկեղեցուն յիշատակ ծնողացս իմոյ տր. Յակորին և մօրս Ռուկումին և Եղբօրս Պետրոսին և մա... (ըիամին?) և ամ. արեան մերձաւորացն. ասացէք ած. ողորմի ամէն» :

ըանը : Տէր Սարգիս քահանայ Հալէպի Գեղարուեստական Ճեմարանի փայլուն աստղերէն մէկն է, թէ իբր գրիչ և թէ մանաւանդ տաղասաց եւ բանաստեղծ, օժտուած բնատուր ձիրքերով : Հալէպի Աէթեան ընտանիքի գրադարանին մէջ կը մնար՝ այժմ մեր տրամադրութեան տակ եղող փոքրիկ ձեռագիր տաղարան մը,

9. Տեր Արքիս քահանայ Խիզանցի. — Հալէպի քահանայից պատմութեան մէջ շատ ուշագրաւ և ինքնայատուկ տեղ մը գրաւած է 1596ին յիշուող Տեր Արքիս վարդապետ քահանայ, Խիզանցի, երբեմն յիշուած նաեւ Հալէպիցի, որ կոչուած է սիրազան: Յայտնի է Տէր Ազարիա Կաթողիկոս Զուղայեցիի եռանդը, հանդէպ Երրուսաղէմի Ա. Յակոբայ վանուց, երբ 1600ին կ'ուղեւորէր Երրուսաղէմ, իբր ուխտաւոր, ականատես ըլլալու այն բուր չարիքներուն ու նեղութեանց, զորս կը կրէր Ս. Աթոռը, թէ երկրին բնակիչներէն և թէ իսլամ մեծամեծներու հարկապահանջութենէն: Ազարիա երբ Հալէպ կը դառնայ, ուր էր այն ատեն իր աթոռը, շիտակ Տիգրանակերտ կ'ուղեւորի և հոն ժողովի կը հրաւիրէ Պետրոս Կարկառեցի ու Սրապիոն եպիսկոպոսները և կը խորհին Հայ Երրուսաղէմը պարտըէ ազատելու միջոցներուն վրայ:

Ազարիա Հալէպ վերադարձին, իր միաբան եպիսկոպոսներն ու վարդապետները իր վիճակները կը զրկէ, իբր նուիրակ։ Ժողովարարութեան այս ընդհանուր եւ կազմապերպուած փորձէն առաջ, սակայն, Ազարիա արդէն ծանօթ է Երուսաղէմի ճընշուած վիճակին, 1596 ին Զէյթուն կը զրկէ Տէր Սարգիս քահանան, անշուշտ Երուսաղէմի պարտուց բարձման համար, որպէսզի նպաստ հաւաքէ և վերադառնայ։ Տէր Սարգիս քահանայ Զէյթունի մէջ կը հանդիպի իրեն վաղածանօթ Տէր Վահան քաջ քարտուզար քահանային, որուն գրել կու տայ, մահտեսի Պետրոսի նիւթական նուիրատուութեամբ, մեր Զեռագրաց Մատենադարանի թիւ 10 թիվականի աւետա-

բանը : Տէր Սարգիս քահանայ Հալէպի
Գեղարուեստական Ճեմարանի փայլուն
աստղերէն մէկն է, թէ իբր զրիչ և թէ
մանաւանդ տաղասաց եւ բանաստեղծ,
օժտուած բնատուր ձիրքերով : Հալէպի
Աէթեան ընտանիքի գրադարանին մէջ կը
մնար՝ այժմ մեր տրամադրութեան տակ
եղող փոքրիկ ձեռագիր տաղարան մը,
ժամանակագրական թանկագին ծանօթա-
զրութիւններով ճոխ, ուր Հալէպի Տէր
Յովշաննէս քննյ. Ղալամբեար, ապա ե-
պիսկոպոս տաղասացն ամփոփած է իր,
ինչպէս նաեւ այլոց գեղեցիկ տաղերը,
1679ին, Երուսաղէմի Ա. Յակոբայ վա-
նուց մէջ, ուր առանձնացած էր, Հալէպի
մէջ երեցկինը կորսնցնելէ յետոյ: Տաղա-
րանս փոքրադիր է, $21 \times 8^{1/2} \times 1$ հրդմդր.
մեծութեամբ և ունի վարդագոյն, կապու-
տակ և գեղին խառն գոյներով 71 թերթ:
կ'երեւայ որ Տէր Սարգիս քննյ. կանու-
խէն բաժնուած է ծննդավայր Խիզանէն,
ուր քաջ սորված է քրդերէնը, այդ լե-
զուով ոտանաւորներ և աշխարհիկ տաղեր
զրելու աստիճան և Հալէպ եկած ու քա-
հանայ ձեռնազրուած է հաւանաբար Ղու-
կաս արքեպիսկ.էն: Ի բնէ բանաստեղծ,
Հալէպի մէջ ան զրած է տաղեր, որոնք
կ'երգուէին կամ կ'արտասանուէին իր
ժամանակին: Եղած է բնաւորութեամբ
զիւրազրգիո կրօնաւոր մը և ունեցած մե-
ղանչումի և զզջումի պահեր, ինչպէս կ'ե-
րեւայ իր տաղերուն մէջ, ուր կը հաղորդէ,
նոյնիսկ, թէ անհաւան և ըմբոստ գտնուած
է իր ժամանակի հոգեւորական պետերուն
հանդէպ, և հաւանաբար պատժի ալ են-
թարկուած անոնց կողմէ և ապաշխարու-
թեան օրերուն զրած է հետագայ քեր-
թուածը, 1636 ական թուականներուն, իր
կեանքի վերջին տարիներուն:

Ահա իր քանի մը տաղերը, նոյն ձեւով ապրի տաղարանէն քաղուած։
Նորին սիբազո՞ն Տր. Արքու.ի ասացեալ,
Ակըսեալ ողբամ, թէ ինչ դարձայ,
որ ի յուսոյն իմ հեռացայ։
Տէր կոչեցայ անուանեցայ
Ենթմ պիա ըլքօմ ըսդատա պու
անկեալ կ. հըսկացայ. հըպարտացայ։

Աստ հեշտացայ և փափկացայ, և բարձրացա
լուսքի թիմա ըլլատառ. ցաֆազ
այ սուս խօսեցայ. ըզվրջըն բանին ոչ հայեցայ.
ես մերժեցայ և գրկեցայ. Ռաբոնիցն ոչ հա
ատամ պլալ խալաս յամալակտամ
ւանեցայ. ընդ ոչմ նոցա շատ խօսեցայ. զը
լորեցայ զայթակղեցայ. անկեալ կորայ կործ
դառատա. նա ւայեատաթ քուլ
անեցայ. Գիր ընթերցայ և իմացայ. թափու
րացայ ունայնացայ. զկամք ան. անցայ և չկա
ըլահամ մզ պարզ նուրէք այ մտա
մեցայ. բազում զանի արժանացայ:
Կ մէջ մեղաց շաղախեցայ. ցանկացայ և կոր
նցառ. ծմիկ ըլլում միմ ցա
ացայ. զզորմ ուրացայ և ընթացայ. ի զուր
մեղաց ընկդմեցայ. Սուռ աշխարհս հետ
քուլ մա թաղլթ ըլլատա:

Յաջորդ տողերուն մէջ եւս, Տէր Սար-
զիս քննյ. կը շարունակէ ցոյց տալ միշտ
միեւնոյն մեղաւոր մարդու երեւոյթը. դառ-
նացած սիրտ մը կայ իր մէջ, որ յաճախ
կը պոոթկայ և կ'ընդվզի և սակայն զիւ-
րաւ ալ կը հանդարտի: Իր այրիացած և
հետեւաբար միանձն դարձած վիճակը ոչ
նուազ կ'ազդէ իր ֆիզիքական և հոգեկան
դրութեան վրայ. այսպէս ան կ'երգէ իր
մեղաց և ապաշխարութեան երզը, իր ժա-
մանակի մաքուր ուամկերէնով, որուն մէջ
աշխարհաբարի սիրուն ձեւեր կան:

Տ Ա Ղ
Հալէսցի սիքազան Տէր Սարդսի ասացեալ է իւր վերայ, վասկի, հալ: Էս եմ կորուսլին, գունէ:
Արտովս և հոգովս մուլար, հեռացեալ եմ ես ոչխարէն.
Հովիւ բարի զիս ինդրեայ, զմոլորեալս ի սուրբ քո հօտէն:
Առ մոլար գերիս նայեա, որ զերծիմ ի չար դաշնէն.
կամիմ փափաքիմ ցանկամ, ըլլդիս իմ ինդրեմ ես ի քէն:
Բարունուն բերան տէր իմ, քարոզէս յաւետարնէն,
բառնամ զնոլորեալն յուսովս չըրկիմ ի լուսոյ երամէն
Գերոյս հաւասարմէ բանդ, չըրով եմ ծընեալ հոգեկէն,
հոգիս փափաքէ թալլիմ, պասկիմ ի քո կարոտէն:
Ի (գ)ուր իսւաւրի անկայ, մըթացեալ ի մեղաց ներկէն:
անպարու արեամբ էս գընեալ, աղասեայ զիս այս իսւաւրէն:
Անդ մուխ չար արձան եղայ, ատէլի աղտեղի գործէն:
Երկիմ սասանիմ դողամ, ահագին աւուրին ահեղէն:
Եւ առւր ինձ իսնարդութիւն, գարձոյ զ-քար սիրտս իմ մըսեղէն:
չնորհեայ արտասուս բազում, զինչ բըղիւէ աղբիւր ի քարէն:
Բամից մարդկան արեգակն, ի ծագաց ի ծագ աշխարհէն,
լուսոյ ըստեղիս ես գու, մի բարձի թողուր զիս ի քէն:
Է տէր իմ գեւրին է քեզ, չէ գըժար փրկէլ ի չարէն,
ինեղձ եմ անձարակ անձար, աղասին ձարակս ձարս ի քէն:
Յաւօք աշխարհս եկի, թէ գանձեմ հոգեւոր շահէն,
ի քո չար աւաղակաց՝ ւն մեղաց թմր(է)ցա, զինչս առին, դողամ ի ցրտէն:
Այնպէս զիս մերկացուցին, զինչ մեկնի տէրեւն ի ծառէն
մեղաց հողմն յիս չնչեաց, մեկնեաց զիս եօթըն խորհըրդէն:
Յորժամ մըթանաց յեր(կին) և կայծակ ձայն ելնէ ամպէն:
ամէն հողեղէն ծընունդ սարսափի ահարկու ձայնէն:
Բամեալ մեղքս է իմ սէ ամպ, երկընչիմ ի հրոյ կարկտէն,
յորժամ մըսածէմ ես զայն, սասանի ոսկերքս իմ ամէն:
ի մէջ ուռկանի անկած, ակամայ ձուկն հանեն ի ջրէն:
ի ըղչիկ թաւալի արտաքս և մեռնի ի ջուրն կարօտէն
Հայիմ ի գարնան օրէրն, որ ելնէ ծողիկն ի ձրէն,
կարող տէր զիս ծաղկեցոյ, նորոգեայ նորոգ հոգեղէն:
Այլ երեմեայ ողբէր, զէլ ողբաց ողբալէն.
պիտէր նոր կըրկէն ողբայր, ըզգերիս ի չար գիտովէն: կրկ: ըզգեր:
ամ ես ու չունիմ ձարկ, ոչ այլ մարդ կալ մընալ աստէն,
տանին զիս չունիմ պաշար նեղ անձուկ, ձանփուս հըրեղէն:
կրկ. ասնին զիս չունիմ պաշար.
Ահա մօս եղեւ օրէրս, խորտակի սափորս աղբերէն.
ըզքո սիրէլիքդ ունիմ, բարեխօսւած ի կուսէն:
Պարահ քէզ այրի մոլար, ջանք առնել ելնել ի ծովէն:
զիբիսառս Ասուռած քէզ յոյս գիր, որ փրկէ զ-քէզ անքուն որդէն:

Բանիւ դանդասիկ չլինի՛, չեմ կարել զերծիլ ի չարէն,
անկայ ես անկեալ գերիս, օգնութիւն ինդրեմ ես ի քէն:
Եւ թէ զարժանին սիրես, զինչ զարմանք լինի արժանէն.
առ իս անարժանս նայեայ, ւըստ գըթյն օծող կնոջէն:
Բաբուն բարի տէր Յիսուս, չի գարշար անարդ հիւանդէն,
եւ մի տէր յինէն գարշիր, ի հոտեալ միր(ա)ց գարշութէնէն:
թէպէտ բազում մեղք ունիմ, մեղական եմ մարդ չողեղէն.
անմեղ բնութիւն իմ տէր իմ, աւգնութիւն ինդրեմ ես ի քէն:
ինձ ողորմեայ այրոյս. այրի եմ ընկեր եմ կարգէն.
երիցս ուրացայ զ-քէզ. այնպէս թող ինձ տէր ապաւէն:
լուծայ եղծայ հող եղայ. թվական թէլի ի գրէն,
լինի թվական Բառիկ լինի յունարէն:
կրկ. լինի թվական (1634)

Այս գողտրիկ բանաստեղծութեան իւ-
րաբանչիւր երկտողի յաջորդ տողը, միշտ
կարմրով զրուած, արաբերէնի և քրդե-
րէնի խառնուրդ առանձին տաղ մ'է, զոր
հոս իր շարքէն անջատ վիճակի մէջ կը
ներկայացնեմ, իրը ճաշակ:

Աւլամա. յայտան ոճա'ան թապլթան հօմ-
ըլւ. զի եամա. մի զպշկլի չլլթ պի ըլնտ
ամա, մի աճէ զա յահհի նշցէք ապ
թահլի. փաթզապլի եա թահըս միի ուլալի,
ուապի ըսդափազի զատա:

Յայտան շճազ մաիշ. անտու
. . . ? հէ ըլտաց յալկլմ զոյա ըլետուա.
շարէթ պայսափ ըլ պաթուր ըլ կատու'
լա ըն մի հա ճա ուազ ըլ զտու. Ասու'
յալ կմեան փաշի յապուա..

Լմա պտա մպոիլ կլէ հա սալամ.

զալ ափրաշի Եա դահսա Եա մարիսա.

միէք սիհաթի զու ճլալ ըլակտամ

Լահու սաէր ըլ աճեալ թյատէմ շուբուա.

Յայտան շճազ. մտիշ լլ. կատուա.

մզ լաշ հուրէք կլէնա. ըլա ըլշանահ ահթւտէնա.

հու պալ շայիյա եայինա. մի ըլպւան բայինա.

լմա պի սազա տէնա. միըլ մայտէկ շրինա

հա դահսա ընցըինա. յաթ շափակի տօմ ֆիհա.

Լմա թկանատ խաթահա. զտ ահամաթ

հա ըլ պաւահա. հպի լնա եա ուաճանա

դայսան յանա կզանա. լանընա յտ

ըկինա. մի զգմ տըրն ըլինա. հա դա

շու ընյըտինա. յաթշափակի

Տօմ ֆիհայ.

կայ մաիշ. լա սթնակտուա.

Այս ակնի տողի ծանակութիւն

թէպէտ վերի տողերը զդբախտաբար ատեն

սունդամեց ըն սէր ի յիս,

պազատանը եղեւ կատարած:

ի մօտ ըկ եկեալ եմ հիւր,

որ խընդամբ զիշերս ի հետոց

ուտեմբ և խընմը զինի,

ըրրոբեմ ըզսէր միր վառած:

Այրու չի խափիս այրի,

զու օժար փախիր ի մեղաց:

Յուլորովին տարբեր շեշտ ունի սիրա-
յին իր վերջին տաղը, ուր ծերոնի, այրի
և սիրաբաղդիկ երկցը իր երազն է որ կը
պատմէ, ու ան երազ մ' ըլլալէ աւելի,
ուղղակի իր հոգւոյն բաղձանքն է որ կը
յայտնէ, ինչպէս որ կ'երեւայ հետազայ
տողերէն.

Տաղ սիրազան. Տէր Սարզիս ասացեալ:

Սիրուն զեղեցիկ պատիկը, հասակաւ. ժղ. ամաց.

թուիս մազն է սիրուն փայլուն,

երեսին վրայ է ըլրուած:

Աշ ճեռն ունի մոմ վառած,

վիզն և ծոցն և սիրան է ի բակ,

ի միւս ճեռն իլի զինի, ապեկի ամանով լըցած:

Բախնան և ուրախ զուարճ.

ծաղր երես և ըլրուածնած.

բաղրատանը և ակնարկօղ,

սիրու զովք սաւակ և խըմած:

Գիշեր էր մեկել եկաւ, ցընծալով ծաղրաղէմ ասաց.

ներուրծեց ըն սէր ի յիս,

պազատանը եղեւ կատարած:

ի մօտ ըկ եկեալ եմ հիւր,

որ խընդամբ զիշերս ի հետոց

ուտեմբ և խընմը զինի,

ըրրոբեմ ըզսէր միր վառած:

Այրու չի խափիս այրի,

զու օժար փախիր ի մեղաց:

Դարձեալ այս տաղին մէջ իւրաբան-
չիւր ենատող տան կը յաջորդէ տող մը,

միշտ կարմրադեղ, օտար լեզուի, զոր

սուրուե կու տանք, լրացնելու համար

տաղասացին այդ լեզուով զրի առած տո-

ղերը:

</div

Այսպէս, ճանչցած կ'ըլլանք միայն իրեն բախտակից և հայրենակից ու սրտակից Տէր Յովհաննէս այրի քննյ. Ղալամքեարի թողած տաղարանէն։ Շատ հաւանական է որ Տէր Սարգիս ունեցած ըլլայ այլ բազմաթիւ տաղեր, որոնք ցարդ անծանօթ կը մնան։ Վախճանած է դէպի ի 1640 թուականները և թաղուած Ա. Քառասնից եկեղեցւոյ արտաքին գաւիթը, ուր թէեւ խաչքար մը կը տեսնենք, բայց վստահ չենք որ իրեն ի յիշատակ զրուած ըլլայ։ Իրեն տրուած սիրազան մտերմիկ մակդիրը կարելի է ըսել որ սիրազանձ կամ սիրաձեմ անուններուն համազօր է, եթէ երբեք ուրիշ խմաստ մը չի յայտներ սակայն։

10. Տէր Թէոդիկ քահանայ. — 1596 ին Հալէպի մէջ կը վախճանի Տէր Թէոդիկ քահանայ, որուն տապանացարն այժմ կը գտնուի Հարթ Զէպպալ թիւ 5 տան բակի պատերէն մէկուն վրայ, հետեւեալ արձանագրութեամբ. — «Այս է տապան հանգըստեան Տր. Թէոդիկ... թվին հայոց Թիւն (1596)։ Տապանացարը հոս փոխադրուած է կամ Ա. Քառասնից բակէն, ինչ որ անհնար է, և կամ Ա. Կիկիէի Ազգային գերեզմանատունէն։

Իր մասին տելի ծանօթութիւն չունեցանք ցարդ։

11. Տէր Անտոն քահանայ. — 1604 ին Հալէպի մէջ կը յիշուի Տէր Անտոն քահանայ.

12. Տէր Նահապետ քահանայ. — Դարձեալ 1604 ին, միեւնոյն աղբիւրէն, Հալէպի մէջ կը յիշուի Տէր Նահապետ քննյ. աշակերտ Երզնկացի կարապետ վրդ.ի., և դասակից կաթողիկոսարանի Ճեմարանին, Նահապետ քահանայի, Գրիգոր Մալազի և Անդրէս սարկաւագի հետ։ Սիսալ պիտի ըլլար արդեօք ենթադրել որ այս երիտասարդ եկեղեցականները յատկապէս Հալէպ եկած էին, կիլիկիոյ կամ այլ գաւառներէն աշակերտելու հոգեւոր և արտաքին ուսմանց մէջ, և ապա վերադարձած իրենց ծննդավայրը, ուսման բաւական ճոխ պաշարով։

13. Տէր Արքահամ քին. — 1608 ին Հալէպի մէջ կը յիշուի Տէր Արքահամ քահանայ, որ նոյն տարւոյ Ապրիլ 17 ին կը նորոգէ 1545 ին Յովհաննէս սարկաւագի կողմէ Հալէպի մէջ զրուած մաշտոց մը, որ կը մնայ Երուսաղէմի Զեռագրաց Մատենադարանը, կրելով 2322 թիւ։

(Շարութակելի) Արտսիսօն Արքեպս.

ԼեզուԱկան

Ա. Շ Խ Ա. Բ Հ Ա. Բ Ի Հ Ա. Բ Ց Ե Ր

«Նոր Լոյս»¹ մէջ շարունակեալ յօդուածով մը Պլոն. Ա. Գեղամ առիթ կուտայ մեզի զրաղելու լեզուական հարցերով, այսինքն մեր աշխարհաբարբի «անհարթութիւններ»ով։

Մեծ հաճոյքով կը պատասխանենք իր հարցումներուն, որոնց լուծումը եթէ շատ անգամ պարզ քերականութենէն անդին ալ չանցնի — եւ հետեւաբար նորութիւններ չգտնուին հայագէտ ու բանասէր ընթերցողներուն համար — սակայն անհրաժեշտ է մեծամանութեան համար, որոնք զըժրախտաբար բախտը չեն ունեցած իրենց մայր լեզուն բաւականորէն ուսումնամիւրելու. և, միւս կողմէն, յատկապէս այդ խնդիրներով զրաղող պարբերաթերթ մը չունինք, բաց ի մեր այս թերթին ² եւ «Հանդէս Ամսօրեայ»ի³ մէջ ցանցառակի երեւող յօդուածներէն, և բանի մը օգտակար հրատարակութիւններէ։

Կանխինք ըսելու թէ զուր և անտեղի է ոմանց վհատութիւնը կամ զայրոյթը այն զրողներուն զէմ որ երբեմն լեզուական հարցերուն մէջ զեղեւումներ կ'ունենան և սխալ ձեւեր կը գործածեն և կամ անոնց դէմ որ տգիտօրէն սխալ կը զրին։

Զարիքը իր հոգեխօսական պատճառներն ունի։ Առաջին վիճակը կը կախուի կազմախօսական կամ կազմաւորման այն պայմաննէն՝ որուն մէջ կը գտնուի դեռ աշ-

խարհաբարը։ Ան դեռ հազիւ կը բոլորէ առաջին գարը իր գոյութեան, այն օրէն որ հրապարակ իջաւ որպէս գրական լեզու։ ինչ զարմանք, ուրեմն, եթէ իր կազմաւորման ընթացքին մերթ ընդ մերթ գժուարութեանց հանդիպի, երբ երոպական, օր. նորալատին լեզուները թէեւ Ժարէն ի վեր անջատուած լատիներէնէն, սակայն հինգ կամ վեց դարու երկայն շրջանի մը մէջ հազիւ ձեւակերպութեան և հասուն ու հաստատուն վիճակ ստացան։

Մեր գործը պիտի ըլլայ ուսումնամիւրել մեր մայր լեզուն, զրաբարը, որպէս զի անոր հիմնական և անխախտելի կանոններուն համեմատ լուծենք ու հարթենք աշխարհաբարի զժուարութիւններն ունորուորնակ երեւոյթները, որոնց առջեւ ինք՝ Պլոն. Գեղամ ալ շլորած կեցած է և քիչ մը լոյս կը խնդրէ։

Յօդուածագիրը նախ կ'անդրադառնայ «Ամին» և «Յացոյեայ»⁵ բառերու մասին. կը յիշէ վէճերը ատոնց շուրջ՝ «առանց զիտնալու թէ ինչ վճռական արդինք գոյացաւ այն երկարացունչ պայքարէն»։

Պլոն. Գեղամ եթէ ուշի ուշով հետեւած ըլլար կարծեմ պիտի գոհանար վճռական արդինքն զոր տուին հայագէտներ՝ համոզիչ փաստերով՝ շարք մը զրութեանց դէմ որ հակառակը կը պաշտպանէին։

Նախ ըսենք որ «Ամին» գոյութիւն

1. Թ. 37-38 (1934, Մարտի 22, 29) (հր. Ա. Պուլիս)։

2. Տես «Բազմական պատճառներն ունի» 1923-1932 ընթացքին ողբ. Հ. Արմենի զրութիւնները, յետոյ ամփոփուած «Մի՛ զրէ», Ապրիլ զրեցքը»ի մէջ, Տես նաև մեր զրածները. «Ուուայլ զրեցք» (Բազմ. 1931, Ապրիլ, էջ 189), «Աշխարհաբարի հարցեր» (Բազմ. 1931, Յուլի-Օգոստ, էջ 298-9, և Կոյեմը, էջ 510-11)։

3. Բաց ի նախապէս երեւած զանազան յօդուածներէ, տես՝ զերջին շրջանին՝ Հ. Պ. Վ. Վ. Արմենի վեցունինի յօդուածներէ։

4. Ինչպէս օր. Թիրեաբեանի զործերը, ողբ. Պուլիս պատրիարքի «Այրուրենք»ը, ողբ. Հ. Ա. Պաղեանի «Մի՛ զրէ», այլ զրեցքը»ը, և «Ուուայլ զրեցք»ին հապանութիւն հայերէն»ի զոր վերջերս (1933) հրատարակեց Հ. Վարդան Վ. Հացունի։

5. Ախալ և անհինն ձեւ, ինչպէս պիտի տեսնենք յօդուածին զերջին մասին մէջ։